

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	7
РОЗДІЛ 1.	
ВОЄННА ІСТОРІЯ ВЧЕНЬ ПРО ДЕРЖАВУ ТА ПРАВО	
ЯК ПРЕДМЕТ ВИВЧЕННЯ СТАРОДАВНЬОГО СВІТУ	9
1.1. Виникнення найдавніших держав у стародавньосхідному світі	9
<i>Запитання і завдання для самоконтролю</i>	<i>26</i>
<i>Тести-тренінги</i>	<i>26</i>
1.2. Право стародавньосхідних країн та його специфічні риси	27
<i>Запитання та завдання для самоконтролю</i>	<i>33</i>
<i>Тести-тренінги</i>	<i>34</i>
1.3. Характерні особливості права Стародавньої Індії	34
<i>Запитання та завдання для самоконтролю</i>	<i>39</i>
<i>Тести-тренінги</i>	<i>40</i>
РОЗДІЛ 2.	
ДЕРЖАВА І ПРАВО ЯК ВЧЕННЯ	
КРАЇН АНТИЧНОГО СВІТУ	41
2.1. Ретроспектива давньогрецької історії	41
<i>Запитання та завдання для самоконтролю</i>	<i>59</i>
<i>Тести-тренінги</i>	<i>59</i>
2.2. Воєнно-історична традиція заснування Стародавнього Риму	60
<i>Запитання та завдання для самоконтролю</i>	<i>76</i>
<i>Тести-тренінги</i>	<i>77</i>
РОЗДІЛ 3.	
ФЕОДАЛЬНА ДЕРЖАВА І ПРАВО ЯК ВЧЕННЯ КРАЇН	
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ.....	78
3.1. Особливості соціальної структури феодального суспільства	
пріоритетних країн Європи	78
<i>Запитання та завдання для самоконтролю</i>	<i>96</i>
<i>Тести-тренінги</i>	<i>96</i>
3.2. Правничі засади станово-представницької монархії	97
<i>Запитання і завдання для самоконтролю</i>	<i>112</i>
<i>Тести-тренінги</i>	<i>113</i>

3.3. Абсолютизм монархії в надрах феодалізму.....	113
<i>Запитання та завдання для самоконтролю.....</i>	<i>135</i>
<i>Тести-тренінги.....</i>	<i>136</i>
3.4. Рецепція римського права доби феодалізму держав Європи.....	136
<i>Запитання і завдання для самоконтролю.....</i>	<i>146</i>
<i>Тести-тренінги.....</i>	<i>146</i>
3.5. Феодальна формула державності та права в країнах Азії.....	147
<i>Запитання і завдання для самоконтролю.....</i>	<i>166</i>
<i>Тести-тренінги.....</i>	<i>166</i>

РОЗДІЛ 4.

НОВИЙ ЧАС У ВОЄННІЙ ІСТОРІЇ ВЧЕНЬ

БУРЖУАЗНОЇ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА168

4.1. Чинники формування та утворення буржуазної держави та права.....	168
<i>Запитання і завдання для самоконтролю.....</i>	<i>177</i>
<i>Тести-тренінги.....</i>	<i>178</i>
4.2. Стан та розвиток держави в буржуазній Англії.....	179
<i>Запитання і завдання для самоконтролю.....</i>	<i>189</i>
<i>Тести-тренінги.....</i>	<i>189</i>
4.3. Результативно-конституційна модель як правове вчення в утворенні державності США.....	190
<i>Запитання і завдання для самоконтролю.....</i>	<i>208</i>
<i>Тести-тренінги.....</i>	<i>209</i>
4.4. Особливості французької буржуазної революції 1789–1794 рр. у створенні буржуазної держави.....	210
<i>Запитання і завдання для самоконтролю.....</i>	<i>218</i>
<i>Тести-тренінги.....</i>	<i>218</i>
4.5. Воєнно-історична роль якобінської диктатури у буржуазному становленні французької держави XIX ст.....	219
<i>Запитання і завдання для самоконтролю.....</i>	<i>232</i>
<i>Тести-тренінги.....</i>	<i>232</i>
4.6. Філософія утворення німецької імперії як державно-правове вчення XIX–початок XX ст.....	233
<i>Запитання і завдання для самоконтролю.....</i>	<i>248</i>
<i>Тести-тренінги.....</i>	<i>249</i>

РОЗДІЛ 5.

ДЕРЖАВНО-ПРАВОВИЙ РОЗВИТОК КРАЇН СВІТУ

СЕРЕДИНИ ТА ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ ст.....250

5.1. Державно-правова нестабільність Франції у середині ХХ ст.....250

5.2. Військово-диктаторський режим в Італії
та Японії як воєнний розвиток країн.....254

5.3. Характерна особливість держави та права США.....268

Запитання і завдання для самоконтролю.....274

Тести-тренінги.....274

РОЗДІЛ 6.

ВОЄННА ІСТОРІЯ ВЧЕНЬ ПРО ДЕРЖАВУ

ТА ПРАВО УКРАЇНИ В НОВІТНІ ЧАСИ.....276

6.1. Особливості українського відродження в ХІХ столітті.....276

6.2. Поствоєнна історія вчень про державу та право України
драматичної доби 30-х років ХХ століття429

6.3. Поствоєнна історія вчень про державу
та право України у роки Другої світової війни476

6.5. Хрущовські реформи як поствоєнно-історичні роки
«відлиги» в Україні.....516

6.6. Поствоєнно-історична епоха
брежнєвського «застою» в Україні.....521

6.7. Горбачовська «перебудова»
за тодішніх радянських часів в Україні.....535

6.8. Прийняття нової Конституції
в незалежній Україні.....553

Контрольні запитання557

Теми рефератів557

РОЗДІЛ 7.

ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ФІЛОСОФІЇ

ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ ЗНАНЬ ЯК ВЧЕННЯ

ПРО ДЕРЖАВУ ТА ПРАВО У ПОСТСУЧАСНОСТІ558

7.1. Філософія війни та миру як вчення
про державу та право в постсучасності.....558

7.1.1. Гібридні засоби квантової війни
як глобально-технологічна проблема.....559

7.1.2. Міжнародні аспекти інформаційної безпеки в філософії війни та миру	572
7.2. Україна як міжнародно-правовий суб'єктор миру та безпеки.....	598
7.3. Філософія квантової безпеки як корпускулярно- хвильова формула захисту мирного неба в Україні	600
<i>Контрольні питання.....</i>	<i>603</i>
<i>Теми для рефератів.....</i>	<i>603</i>
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	604

ПЕРЕДМОВА

Автори означеного посібнику саме в умовах нашої Вітчизняної війни проти путінсько-російської агресії намагались всебічно висвітлити історію вчень про державу та право країн світу. Бо без минулого немає сучасного і майбутнього... Адже сьогодні всі країни світу побачили незламний та войовничий дух українського народу у запеклій боротьбі з російськими орками. При цьому російська агресія не обмежується фізичною присутністю окупаційних військ. Ворог атакує і в інформаційному просторі, намагаючись послабити нашу здатність чинити опір.

Як чує і бачить весь сучасний світ, ми вже навчилися хоробро оборонятися. Коли безпека глобального суспільства під загрозою, готовність до взаємної допомоги стає вирішальною.

З 2014 року Україна веде боротьбу за свої території. Спочатку наші оборонні можливості були обмеженими: ми не були готові до нападу країни, яка називала себе партнером та декларувала дружні відносини. Тому, саме з огляду історії аналізу вчень про державу та право автори роблять спробу розкрити актуальність сучасного міжнародного співробітництва з Україною в сфері безпеки та оборони. Ми знаємо, що на історичному тлі докорінних змін, зокрема рабовласницького ладу відповідних країн світу, український народ ніколи не був і не буде рабами. Хоча золота орда намагалась нищити Україну. І сьогодні путінський режим Росії добивається, щоб ми були рабами. Але цього ніколи не відбудеться.

Адже за останні роки, коли в 2014 році Росія розпочала війну проти України, ми позбулись багатьох ілюзій і змінили суто історичне бачення саме на воєнно- історичний погляд фундаментальних речей. Це, насамперед – на роль Збройних Сил України як філософії (формули) успіху щодо забезпечення національної безпеки і на нагальну необхідність посилити обороноздатність війська. Тому з 2014 року ЗСУ пройшли складний шлях рефор-

мування, зміцнили свою бойову здатність і постали в один ряд з найсильнішими арміями Європи. При цьому, структура ЗСУ, система управління, комплектування, мобілізації та сил територіальної оборони спроможні забезпечити мобільне приведення Збройних Сил України у повну бойову готовність.

Воєнна історія вчень про державу та право країн світу є не лише наукою історичною в системі юрисдикції, а й суспільною, оскільки на тлі докорінних змін і перетворень духовного капіталу мудрості саме на поствоєнному рівні вивчається розвиток світової цивілізації. *Тому первіснообщинний лад, який за своєю тривалістю є найдовшим в історії людства, цікавить її лише з позицій формування в ньому передумов виникнення демократично-правових інституцій державності як предмет вивчення у різні воєнно-історичні епохи.*

Навчальний посібник складений із урахуванням сучасних оцінок воєнно-історичною та юридичною (спеціально-правовою) науками державно-правових явищ країн далекого та близького зарубіжжя. Окреме місце автори приділяють питанням філософії війни та миру. Це фундаментальне вивчення кіберсучасних умов ентропійних процесів невизначеності в системі ритмодинаміки війни на рівні особи, держави та суспільства, що гібридними засобами обумовлюють квантові війни ХХІ століття. **Саме така сила духу і субстанційно виражає мудрість нескореного українського народу, що становить фундаментальну матрицю у вигляді корпускулярно-хвильової структури квантової безпеки як захист мирного неба.**

Від авторів

РОЗДІЛ 1

ВОЄННА ІСТОРІЯ ВЧЕНЬ ПРО ДЕРЖАВУ ТА ПРАВО ЯК ПРЕДМЕТ ВИВЧЕННЯ СТАРОДАВНЬОГО СВІТУ

1.1. Виникнення найдавніших держав у стародавньосхідному світі

За сучасних умов інформаційного світу варто озвучити, що найдавніші держави виникли у тих регіонах землі, де існували найсприятливіші умови для життєдіяльності людини, за яких при порівняно низькому рівні розвитку продуктивних сил можна було отримати вагомий додатковий продукт і вигідно експлуатувати працю рабів. Такими регіонами були Стародавній Схід, під яким розуміють країни Близького Сходу (Єгипет, Ассірія, Вавилон, Хетське царство, Фінікія, Палестина), Стародавня Індія та Стародавній Китай. Саме тут виникли найперші в історії людства держави і склалися найбільш ранні правові системи.

У розкладі первіснообщинного ладу та появи перших зародків державності головну роль відіграв *економічний фактор*. У його основі знаходиться поява надлишкового продукту, що надало можливість експлуатувати працю своїх одноплемінників. Зрозуміло, економічної самостійності, в першу чергу, набувала родоплемінна верхівка (вождь, рада старійшин, жерці).

Але при родоплемінній структурі суспільства влада не була відокремлена від родового колективу. При закріпленій системі самоуправління статус військового вождя, старійшини чи жерця був надто нестійким і нестабільним. Тому майнова вер-

хівка племені всіма правдами і обманом намагалася узурпувати і спадково закріпити свої повноваження. Іншими словами, до майнових прав слід було додати ще соціальні привілеї і переваги. Вступає в дію другий фактор формування державності.

Другий фактор зародження державності є *військова організація суспільства*. Війна стала ефективним і дешевим засобом одержання багатства. Формуються військові структури (військовий вождь, професійні воїни, ополчення), які започатковують «військову демократію». Відтепер найважливіші питання життя племені чи об'єднання племен вирішуються військовим вождем чи на зборах воїнів. Органи родоплемінного самоуправління відтісняються на задній план. Вперше з'являється нова організація, відокремлена від основної маси суспільства – політична влада.

З часом і сама «військова демократія» приходять до занепаду. Замість загальної рівності, спільного обговорення питань воїнами приходить нове правління – аристократія на чолі з вождем-монархом. Влада вождя все більше набуває самовладних рис і стає політичною, тобто спирається вже не на власний авторитет, а на військову силу і багатство. З іншого боку, на політичний характер влади вказує і те, що вона зосереджується в руках небагатьох і діє в інтересах небагатьох. Основна маса суспільства відсторонюється від влади. Створюється ореол святості і недосяжності самої влади і її персоніфікаторів.

Рабовласницька держава є за своєю суттю політичною організацією рабовласників, створеною з метою здійснення їх необмеженої диктатури і повновладдя щодо рабів і владних функцій стосовно інших категорій населення.

Суттєвий вплив на виникнення державності на Стародавньому Сході виявив природний фактор – необхідність здійснення великомасштабних зрошувально-осушувальних робіт, які були під силу лише могутній централізованій державі. Звідси і виникає одна із найпоширеніших форм правління – стародавньосхідна монархія рабовласницького типу.

Суспільна організація стародавньосхідних рабовласницьких держав мала свої особливості. *По-перше*, вона характери-

зувалася тривалим існуванням замкнутих сільськогосподарських общин з натуральним характером виробництва, поєднанням ремесла і землеробства в межах общини слабким розвитком товарно-грошових відносин. Сільська община була основою життєдіяльності її членів і виробництва матеріальних благ, а органи самоуправління регулювали правові відносини в колективі. Земля вважалася власністю держави (тобто правителя), але община мала право опосередкованої власності. Саме її органи розподіляли земельні ділянки між общинниками. Користування земельними наділами було можливим за умови виконання суспільних обов'язків, повинностей, сплати податків, несення служби тощо. Община була безпосереднім розпорядником землі, а держава – її власником. І ця власність на землю реалізовувалася в одержанні з селян-общинників відповідної земельної ренти – податку.

Другою особливістю суспільного устрою країн Стародавнього Сходу є законсервованість старих общинних родових відносин. Це знаходило відображення у соціальній неоднорідності суспільства, у його поділі на прошарки за ознаками родovitості, походження, приналежності до племен-завойовників чи до поневоленого народу тощо.

Рабовласницьке суспільство країн Стародавнього Сходу поділялося на дві основні верстви:

а) *раби* та близькі до них інші найнижчі суспільні категорії населення, позбавлені засобів виробництва і значно обмежені в особистій свободі;

б) *вільне населення*, котре поділялося на рабовласницький панівний клас і дрібних товаровиробників.

Рабовласництво у названих державах упродовж усієї їхньої тисячолітньої історії мало *патріархальний характер*. Це означає, що головною продуктивною силою суспільства були і залишалися дрібні товаровиробники (селяни-общинники, ремісники, дрібні торговці), а рабська праця мала допоміжний характер і застосовувалася для виконання великомасштабних робіт загальнодержавного значення або у домашньому господарстві.

Джерелами рабства були: військовий полон, народження від рабині, боргове рабство і рабство як форма покарання за вчинений злочин.

Політично раби завжди знаходилися поза межами громадянського суспільства, не користувалися його захистом, позбавлялися право- і дієздатності. Рабовласництво виявляло сильний вплив на становище багатьох груп вільного населення. Це знайшло відображення у:

а) *домашньому рабстві*. У Стародавньому Вавилоні, наприклад, чоловік міг віддати дружину в рахунок відпрацювання боргу, а дітей – продати в рабство;

б) *борговому рабстві*. Цей інститут був властивий всім народам давнини. Його походження пояснюється колективним характером земельної власності, а також власності на сільсько-господарський реманент, робочу худобу та ін. При таких відносинах основні засоби виробництва не могли послужити засобом забезпечення виконання боргових зобов'язань. Єдиною дієвою цінністю, гарантом виконання богу була особа боржника;

в) *у рабстві як формі покарання*. Це була своєрідна форма експлуатації підневільної праці своїх одноплемінників;

г) *тимчасовому набутті вільними непривільйованими верствами статусу рабів*. Тільки в державах Сходу на період виконання невідкладних громадських робіт селяни-общинники, ремісники, дрібні торгівці перетворювалися на рабів і працювали поряд з ними задарма. Після виконання поставлених завдань вони поверталися до своїх домівок і знову ставали тими, ким були раніше.

Третьою особливістю соціальної організації стародавнього східного суспільства було те, що правовий статус індивідуума не завжди співпадав з його майновим чи соціально-економічним становищем. Це виявилось, зокрема, у поділі вільного населення в деяких країнах на відповідні розряди, варни, касты тощо. Типовим прикладом цього можуть бути Вавилон та Індія.

Суспільний та державний лад Стародавнього Єгипту. Державність у басейні р. Ніл з'явилася у другій половині IV тис. до н. е. у формі невеликих територіальних утворень – номів.

Кожний ном займав територію, окреслену автономною іригаційною системою. На чолі його стояв колишній родовий старійшина – номарх. Система давньоєгипетських номів залишалася в основі адміністративного поділу держави до кінця її існування.

Все сільськогосподарське виробництво Єгипту було пов'язане зі щорічними розливами Нілу, з досить раннім будівництвом тут іригаційних споруд, де вперше у світовій практиці стала широко застосовуватися праця рабів-військовополонених. Природні кордони Єгипту служили захистом країни від зовнішніх вторгнень і створенню етнічно однорідного населення – стародавніх єгиптян.

Територіальне розташування стародавніх номів, котрі були розтягнуті вздовж водної артерії на сотні кілометрів, рано призвело до їх об'єднання навколо сильнішого нома і до появи у Верхньому (Південному) Єгипті царів з ознаками деспотичної влади над іншими номами. Правителі Верхнього Єгипту в кінці IV тис. до н. е. завойовують весь Єгипет. Ранню централізацію стародавньоєгипетської держави визначив і сам характер господарства, пов'язаний з постійною залежністю населення від періодичних розливів Нілу і необхідністю залучення величезної маси населення для здійснення постійних іригаційних робіт.

Історія Стародавнього Єгипту поділяється на добу Раннього царства (3100–2800 рр. до н. е.); Стародавнього, або Старого, царства (приблизно 2800–2250 рр. до н. е.); Середнього царства (2250–1700 рр. до н. е.); Нового царства (1575–1087 рр. до н. е.). Періоди між Старим, Середнім і Новим царствами були добою господарського і політичного занепаду держави. *Єгипет Нового царства – перша в історії світова імперія*, потужна поліетнічна (різноплемянна) держава, створена шляхом завоювання сусідніх країни народів. До її складу увійшли Нубія, Лівія, Палестина, Сирія та інші багаті на природні ресурси області. В кінці *Нового* царства Єгипет в черговий раз зазнає занепаду і стає здобиччю завойовників, спочатку персів, а згодом римлян, котрі включили його до складу Римської імперії в 30-х роках до н. е.

Соціальна структура. Для Єгипту була характерною значна уповільненість еволюції соціальної структури. Причиною